

DÉLVIDÉKI SZEMLE

1944. AUGUSZTUS

III. ÉVF. 8. SZÁM

A magyar közművelődés feladatai*

ENNEK A SZÓNAK: „közművelődés“ legalább kétféle értelme van. Az egyik egészen általános és úgyszólván mindazt magában foglalja, amivel a vallás- és közoktatásügyi minisztérium és a törvényhatóságok kulturális osztályai foglalkoznak. Az egész kultúrát jelenti — természetesen csak annyiban, amennyiben a kultúra megnyilvánulásait szabályozni és kifejezni lehet, mert az „egész“ kultúra java a lelkek mélyén, különösen a lánglelkek mélyén él és — reméljük — fejlődik.

A szó szűkebb értelme körülbelül egybeesik az iskolán kívüli népműveléssel, a szabadoktatással vagy felnőttoktatással.

A kétféle értelmezés különbségét ki kellene küszöbölni, vagy választani kellene itt a kettő között. De ebben az esetben nem kockáztatunk sokat, ha mind a két jelentésre figyelemmel leszünk. A kultúra teljes terjedelme s benne a népművelés, amely a hatalmas keret tartalmának összefogó cementje — így nem ártanak egymásnak, talán inkább használnak.

Mindenki tudja, hogy a műveltség elsősorban a végső értelmezésben mindig egyéni érték. Egyéni a tartalma is — nincs két ember, aki ugyanazt tapasztalta, tanulta, olvasta, méltányolta volna —, de a színezete is, a hathatósága is. Ha erre gondolunk, akkor mindent meg kell adnunk az egyénnek, az egyes magyarnak, hogy minél tartalmasabb, színesebb és hathatósabb műveltséget szerezhessen magának.

Mivel járulhatunk hozzá mi, többiek, mi nemzet az egyes magyar műveltségének, — egyéni műveltségének fokozásához?

Amíg nevelését elsősorban mások irányítják, — a szülői ház, internátusok, iskolák, — addig mindezeknek az irányító tényezőknek az a feladatuk, hogy szítsák benne a művelődés szomját, a szent kíváncsiságot, amely minden haladás forrása, a mélység és a hajlékonyság vágyát, amely nagy szellemek követését és megértését teszi lehetővé. Minden művelt ember tudja, mit jelent mindez a gyakorlatban s azt is tudja, hogy ennek a sokoldalú célkitűzésnek milyen nehéz csak közepesen is megfelelni.

Mindenki tudja, mennyire rászorul a legtöbb szülő is a nevelésre s a sokféle „szülők iskolája“, „anyák iskolája“, stb. sejteti, hogy e szükségletet régen érzik az illetékesek. Meggyőződésem szerint alig hogy átléptük a küszöböt, mert ezek az érdeemes kezdeményezések,

*) A tervezett közművelődési anket I. részének elnöki megnyitója.

amelyek a helyi viszonyoktól függnék, nagyon távol vannak attól, hogy a szülőkön keresztül a gyermekek minél önállóbb és minél eredményesebb művelődését biztosítsák. A legközelebbi jövő fő feladata lesz a *szülők* — és általában a felnőttek — *továbbművelése*, különös tekintettel a gyermekek művelődésére.

Már a legelső lépcsőn is élénk tárul egy fontos felismerés: az, hogy az egyes magyar *egyéni* művelődését a többi magyarok, a magyar *közösség* biztosítják. Hogy a gyermek a maga útján járhasson, ahhoz kitűnő központi országútat kell építenünk. Enélkül a magános ösvény hozzáférhetetlen volna a legtöbb embernek...

Hogy a szülők tovább-művelésének mik lesznek az eszközei és milyen arányban alkalmazzuk őket, későbbi, ide nem tartozó részlet, amelyet majd a közművelődés kutatóinak kell kikísérletezniök.

De akármelyik eszközcsoport kerül is előtérbe, nagy tévedés volna azt remélni, hogy bármily rendszeres előadás — vagy könyvsorozat megoldja a kérdést. A felnőttek egész életfelfogásának kell megváltoznia: annak a tévhitnek, hogy az érettségi, vagy az egyetemi záróvizsgák után végkép specializálódhatunk, s az így „elszakosított” ember minden más téren is megállhatja a helyét. Nem győzzük hangoztatni, hogy a műveltség soha nem lehet lezárva, s ha nem szaporodik, akkor fogy, veszedelmesen fogy. A műveltség dinamikus fogalom, nem sztatikus. A felnőttekbe bele kell nevelnünk az *állandó* önnevelés és egymást-nevelés szükségességének tudatát: akkor remélhetjük, hogy a magyar gyermek megfelelő légkörben kezdi meg beilleszkedését a kultúra folyamatába és a nemzeti közösségbe.

Hangsúlyozzuk az *egymást-nevelés* szükségességét is. Ennek nemcsak itt, hanem a népi kultúra jelentőségének tárgyalásánál is hasznát vesszük. *Tanulva tanít* mindenki: követendő vagy elriasztó példájával, műveltségének irányával, hangulatával, színeivel is. Nemcsak könyvekből tanul, hanem az életből, más magyarok sajátos műveltségéből is.

Az eddig elmondottakból arra lehetne következtetni, hogy a kulturális *légkör* mellett, amely a közösségben terjeng, gyűl és ki-egyenlítődik, a kultúrát bizonyos fokig leszögező és rendszeresen ellenőrző *intézmények*: iskolák háttérbe szorulnak. Ez a látszat azonban csal. Minél nagyobb terjedelmű, minél gazdagabb és többoldalú a kor és a nemzet körében élő műveltség, annál fontosabb, hogy célszerű választékokat, bizonyos célra alkalmas átlagokat határozzunk meg benne, amelyek a kulturális légkör gomolygásának tengelyeket és körvonalakat kölcsönöznek. Természetes, hogy az iskolára is áll az, amit a kultúrára általánosságban mondtunk: hogy minden iskolásgyerek iskolai kultúrája is más és más, sajátosan egyéni lesz, de az iskolában mégis az egyező anyag, az egyező értelmezés, az egyező hangulat a cél, az árnyalatok ezt csak színezik, de nem bontják meg.

Az iskolapolitika helyességét elsősorban az határozza meg, hogy milyen szempontból választja ki a művelődés főelemeit és milyen sikerrel tud érvényt szerezni választásának. A korezmék, amelyek mindig kulturális síkban fejeződnek ki s terjedésükre főképp kul-

túrális eszközöket vesznek igénybe, természetesen rányomják bélyegüket az iskoláztatásra is. A kiválasztás szempontjait jórészt a korszellem határozza meg, hiszen a korszellem dinamikája a legdinamikusabb nemzedék: az ifjúság felé mutat, benne látja természetes szövetségését. „Akié az iskola, azé az élet” — halljuk lépten-nyomon. Csakhogy a korszellemben nagyon különböző eszmék, sőt gyakran egymással harcoló világnézetek jelentkeznek és az iskola így a legtöbb országban eléggé távol marad attól a pártiskolától, amit például Oroszországban valósítottak meg. A szekularizáló egyházellenes háborúelőtti Franciaországban csak nagyon kevés iskola nevelt tizenhárompróbás vallástalanokat; nem is lehetett volna a francia mult, pl. a „nagy század” (a XVII.) teljes megtagadása nélkül. A nacionalizmus fénykorában a legszükségesebb korszerű reformok mellett sem lehet megfelekedni arról, hogy a nemzeti érzés gyökerei sok tekintetben a multba nyúlnak, ahol ezeket a reformokat természetesen hiába keresnénk; tehát a történelmi érzékhez, a korszellem ez örök ellensúlyához kell folyamodnunk, hogy ne legyünk igazságatlanok és ne legyünk sokkal szegényebbek.

Helyes iskolapolitikának tehát az látszik, amely a korszellem követelményeit minél teljesebben össze tudja egyeztetni a nemzet és az emberi természet örök követelményeivel; amely nem dolgozik csupán a pillanatnak, de viszont nem merül el problématikussá vált hagyományokért folytatott harcokban sem. Minden kor kénytelen feladni valamit az elmúlt századok iskolai anyagából, hogy helyet teremtsen az új anyagnak;¹ viszont minden iskola számol azzal, hogy a holnap a ma eredményeit is így fogja megrostálni s ezért nem okatlan ötlet a ma vágyait a tegnap szűrűjén is átszűrni, hogy kevesebbet és lényegesebbet kelljen fölvennie az iskolásgyermek amúgyis túlterhelt² agyának.

Sokszor oktatják ki a pedagógust a „gyakorlati emberek”: „több életet” az iskolába! Ez a tanács néha célba talál, de rendszerint tévedésen alapszik. Egy közösség — nemzet vagy család — élete nem egy napig tart, nem egy nemzedék köré telepszik. Arany János vagy Mátyás király époly fontos része az életnek, a mai magyar életnek. mint Ady Endre vagy a szeretfalva-dédai vasut. A jobbágyfelszabadítás nélkül hogyan követelnénk ma földbirtokreformot? A kultúra főntebb megkezdett jellemzéséhez (dinamikus nem lezárt)még az is hozzátartozik, hogy nem lehet tökéletes biztonsággal meghatározni, mi lényeges benne, mi másodrendű fontosságú: a kultúrában benne van a „legszükségesebb” is, de az is, amit általában fölöslegesnek tartanak. Nyolcadikos gimnazista korunkban ugyancsak értelmetlennek tartottuk az éter-elméletet; ma mégis az egyik leggyakorlatibb találmány, a rádió nőtt ki ebből a fölösleges filozófiából. Több

¹) Az anyag mérsékelt jelentőségéről l. lejjebb.

²) Nem azért lehet túlterhelésről beszélni, mert az idővel növekszik a tárgyak és az ismeretek száma: ezt a lényegtelen részek kiküszöbölésével ellensúlyozni lehet. Hanem azért, mert a közlekedés s általában az élettempó gyorsulásával csökkent a tanulók türelme, koncentrációs képessége és nehezebben viseli a könyv mellett ülés terhét.

életet az iskolába! — ez a mondás kettőt jelent. Az egyik: a mából induljunk ki a teljesebb élet meghódítására (de ebben a teljesebb életben a tegnap és a látszólag fölösleges is benne lehet). A másik: győzzük meg a gyermekeket s a szüleit arról, hogy az életnek nem szabad túl szűk, egészen külsőséges értelmet tulajdonítani. Ha ezt belátja, akkor neki is „több élete“ lesz.

Régóta hangoztatják: *jellemképzés*, az állampolgár nevelése az iskolai nevelés főcélja. Értékes tanácsokat is kapott a középiskola arra, hogy a vallástan, a történelem, az irodalom stb. keretében mikép szolgálhatja célzásokkal, hangsúlyokkal a jellemképzés ügyét. Tapasztalatunk szerint azonban ez nem elég. Semmi akadályja nem volna annak, hogy a jellemképzés — például az újra előtérbe állítandó osztályfőnöki órákon — határozott anyagot, meghatározott időt kapjon s így a tanulók figyelmét fel tudja hívni magára. Vannak bűnök — puhaság, fecsegés, cinizmus, szolidaritáshiány, apró családok és lopások serege —, amelyekkel szemben a serdülő gyermek nem kap egységes vértet. Nem a régimódi rendszeres erkölcsstan felújítására gondolunk, hanem gyakorlati jellemképző órára, amely az állampolgár nevelésének is alapja lenne.

Az avatatlank rendszerint a *tantervből* ítélik meg az iskolát. Alig van ember, aki ne jelentené ki ellentmondást nem tűrő hangon, hogy mit kellene és főképp: mit *nem* kellene tanítani. Ezen a téren, míg a világ világ, lesznek óhajok — okosak és oktalanok vegyest — s lesznek reformok is. Ez természetes és kívánatos is. A kultúra tartalma állandóan változik. Csak arra kell vigyáznunk, hogy ne engedjük a közvéleménynek azonosítani az iskolát a tantervvel. Az iskolának nem az az egyetlen célja, hogy bizonyos ismereteket minden iskolásgyermeknek átadjon, hanem az is, hogy szellemi és lelki képességeit bizonyos, erre alkalmas műveletekkel a legcélszerűbben fejlessze ki. Eszményi volna, ha ezt a kettőt teljes harmóniába lehetne hozni s a legszükségesebb anyagon lehetne ezt a lélekfejlesztést elvégezni. Erre kell törekednie a közel jövő tantervkészítőinek is: előítéletek és mohóság nélkül megvizsgálni ennek a harmóniának minden lehetőségét. Talán kiderül, hogy a ma e célra legalkalmasabbnak tartott tárgyak nem a legalkalmasabbak vagy nem egyedül a legalkalmasabbak. Itt nyílik mód a „korszerűtlen“ tárgyak háttérbeszorítására³ is.

Egy ponton mindenesetre igazat kell adnunk a tanterv laikus és szakavatott bírálóinak. Ha egységes középiskolában akarjuk nevelni a leendő „művelt osztályt“, akkor a tanterv kritikája jogosabb; támadó hangja is érthetőbb. Ha viszont — sok külföldi állam példája alapján — áttérnénk az alapjaiban egységes, de az V. osztálytól kezdve elágazó középiskolákra, akkor az egyes tárgyaknak, amelyek nem az egész osztályban, csak egyes csoportokban szerepelnének, támadási felülete is kisebb lenne. Ki kifogásolhatná például, hogy

³) Teljes kiküszöbölésükre meggyőződésem szerint még sokáig nem kerül sor. Előfordulhat, hogy a legradikálisabb kultúrpolitikusok kitűnő latinisták voltak és gyermekkori szép emlékeik egész erejével ragaszkodnak a minél teljesebb latin-tanításhoz, s. i. t.

a latint alaposan tanítják a „humanista“ csoportban, vagy felsőbb matematikát tanítanak a „matematika-természettudományi“ tengelyű csoportban? Az ilyen iskola igazságosabb osztályozást és kiválasztást is tenne lehetővé, anélkül, hogy túl korán „specializálná“ a tanulókat, hiszen a nemzeti tárgyak s más fontos, mindenkinek lényeges studiumok minden csoportban szerepelhetnének. Nem a kiválasztásról van tehát szó, hanem az általános műveltség rugalmasabb értelmezéséről. Nem gyöngítené az ilyen iskola a művelt osztály egységes gondolkodását, hanem gazdagítaná.

Ezt az elvet a gyakorlatban már félig-meddig meg is valósították, sőt helyenkint túl is mentek rajta a mezőgazdasági középiskola s ehhez hasonló középfokú iskolák alapításával. Miért volna a leendő mérnök vagy a leendő modern nyelvszakos tanár kevésbé érdemes arra, hogy foglalkozási irányát figyelembe vegyék, mint a leendő gazda vagy a leendő iparos?

A szakoktatással kapcsolatban egyik legelsőrangú feladatunk, hogy ráirányítsuk e helyről is a szociális érzésű magyar társadalom figyelmét. A tanonciskolák, tanoncinternátusok nem gyakori beszédtema a magyar társaságban, pedig a magyar polgárság (az igazi!) létkérdése ez. Az a — legutóbb is fölemelt — összeg, amely e célra rendelkezésre áll, még mindig nagyon kevés s a szellemi (pedagógiai-didaktikai) erő, amelyet a leendő iparosok nemzeti és emberi művelődésére fordítanak, értékes új kezdeményezések ellenére is nagyon csekély. Pedig a legsikeresebb politikai propagandánál is többet tehet az ifjú munkások lelkének fölemelése, szellemének kiművelése, hogy ne legyenek olcsó prédái mindenkinek, aki velük foglalkozik és hogy az életről, a nemzeti társadalomról szabad és világos fogalmaik legyenek.

A népművelés „testvére“ vagy „leánya“ — mindegy, hogy a kategóriákat hogy képzeljük el —: a szabadidőmozgalom fejleszti majd tovább a magyar munkásban azt, amit a szeretettel, gonddal, hittel felépített tanoncotthonokban kapott.

A szakszerűség és életszerűség kérdését leggyakrabban mégis az egyetemmel kapcsolatban veti föl a közvélemény. A kívülállók általában azt szeretnék, hogy az egyetem szakiskola legyen, az egyetem alaposabb ismerői viszont a tudomány templomává szeretnék avatni. Az elérhető valóság a kettő között imbolyog. Az egyetem nem eléggé szakiskola, mert nem vezet be közvetlenül és minden vonatkozásban a szakszerű élet gyakorlatába, viszont nem is a tiszta tudományt adja, mert lépten-nyomon vizsgai szempontokra van tekintettel. Az ideális megoldás az volna, ha az egyetemet át lehetne adni a kutató tudománynak — erre minden kornak s minden országnak szüksége van —, a vizsga, az oklevél és a gyakorlat pedig megtalálná a számítását az egyetem mellett rendszeresített szakképző tanfolyamokon. Ilyenféle megoldás van, ha nem is hibátlan, a bölcsészeti karral párhuzamosan alakított tanárképzőintézetben, ill. tanárvizsgáló bizottságban.

Hogy a mai egyetemi hallgatóság milyen mértékben venne részt a tudományos munkában és a felső szaktanfolyamokon, részletkérdés.

dés, amelynek megoldását mégis a következő elvek irányában lehetne keresni:

1. mindenkire, aki a műveltek legfelső fokozatába lép, ráfér szakmájának mélyebb ismerete és így a tudomány elemeivel és a tudományos gondolkozással mindenkinek meg kell ismerkednie; viszont ezt nem célszerű túl széles terjedelemre méretezni, mert az ú. n. „nem tudományos típus“ egyetemi hallgatónál „a kevesebb több volna“. Ma az „indextárgyak“, a nem hallgatott melléktárgyak annyira túltengenek, hogy sok hallgatónak épen saját szaktárgyának mélyebb, tudományos ismeretére nem marad ideje;

2. mindenki, aki nem érez hivatást a tudományos (kutató) pályára, elvégezhesse a felső szaktanfolyamot⁴ s ebben nagyon alapos és részletes képzést kaphasson leendő pályájának elméleti lehetőségei és gyakorlata szempontjából. Természetes, hogy az ilyenek sem köteleességévé nem lehet tenni, sem joga nem lehet, hogy tudományos grádusokat (doktorátus) érjen el. Az ügyvéd vagy az orvos, ha nem jogtudósnak vagy orvos-kutatónak inđul, doktorátus nélkül is lehessen ügyvéd vagy orvos, ahogy a mérnöknek sem kell doktorátust tennie ahhoz, hogy mérnök legyen;

3. míg az egyetem szorosabban vett részén a tanszabadság és a leckeválasztás szabadsága⁵ az eddigi, teljes mértékben érvényesülhet, addig a felső szaktanfolyamon szigorúan meg kell követelni bizonyos tananyag elvégzését és a leckelátogatást;

4. az anyagi megoldás megkönnyítése végett a jövőben is lehetséges, hogy az egyetemi professzor, aki a tudomány fejlődését biztosítja, egyúttal a felső szaktanfolyam előadója is legyen, ha erre kedve és tehetsége van. (A tanárképzőintézet gyakorlata e tekintetben is megnyugtató példákkal szolgál.)

Mindennek alapja az egyetemi és általában felsőbboktatási tanzemélyzet státuszának kifejlesztése. Csak akkor lesz utánpótlás és akkor lehet a fent jellemzett feladatokat megoldani, ha pl. a tudományos pályára készülő ifjúságot nem kell kölcsönadni vagy kölcsönvenni, hanem az egyetemről közvetlenül az egyetemre „kerülhet“ s épúgy státuszban marad, mint ha középiskolában, bíróságnál vagy kórházban helyezkednék el célszerűbb megoldás híján. A tudománynak egy nemzet életében oly nagy jelentősége van, hogy azt nem lehet csak műkedvelőkkel vagy kölcsönvett tartalékokkal ellátni. Az erre a célra szánt összeg a nemzet művelt rétegének ma el sem képzelhető arányú feljavulásban mind elméleti, mind gyakorlati értelemben bőven kamatozik.

A tudomány és művészet terén az államnak és általában a közületeknek elsősorban az a feladatuk, hogy anyagi és szervezeti segítséget nyújtsanak: előmozdítsák az utánpótlást és a kiválasztódást, viszont minél kevésbé avatkozzanak be a tudós és a művész munkájába irányító vagy éppen tiltó rendelkezésekkel. Az utánpótlás

⁴) Amely szintén az egyetemen, azzal a legszorosabb kapcsolatban folynék.

⁵) Sőt — főképp német példa jó eredményei alapján — az ú. n. diákvándorlás előmozdítása. I. HANKISS: *A diákok vándorlása és az egyetemközi élet*. Debreceni Szemle és kiny., 1941.

előmozdítására a fent jelzett tudományos (s ennek mására: művészi) segédszemélyzet, ill. tartalékszemélyzet helyzetének biztosítása szolgál; a kiválasztást megfelelő versenyvizsgákkal, a személyi és más mellékszempontok érvényesülésének minél teljesebb kizárásával segíthetjük elő.⁶ Természetesen mindig fölmerülnek olyan gondolatok is, hogy a közösség tudósait és művészeit rávegye a maga közvetlen céljainak hathatósabb szolgálatára, illetőleg meggátolja tudósait és művészeit abban, hogy ihletük útját járva olyan alkotásokat hozzanak létre, amelyek a közösség céljait keresztezik. A közösségnek ez a törekvése természetes s rendszerint nem is ütközik áthághatatlan akadályokba. Csak egészen elavult előítéletekbe fogózkodva lehet kifogásolni, hogy a közösség a kor tudósaitól többek között azt is kívánja, hogy az ő létkérdéseit is világítsák meg a korszerű tudomány fényével. Így nem volt sérelme az öncélú tudománynak az a kívánság, hogy a magyar történészek s más tudósok elsősorban a Trianont okozó s nemzetünk létét még ma is fenyegető tudományos tévtanok eloszlatásával foglalkozzanak. Annál kevésbé volt ez sérelmes, mert senkisémm gondolt a tudományos munkásság egészének lefoglalására s e mellett minden kutatónak meg volt a lehetősége, hogy a maga legsajátosabb kérdéseivel is foglalkozzék, amelyeket tehetsége elsőrendű próbaköveinek érzett. Tegyük még hozzá, hogy az említett nemzeti feladatok olyan sokoldalúak voltak, hogy úgyszólván minden kutató megtalálhatta bennük azt, ami leginkább érdekelte.

Ugyanígy természetes, hogy a „l' art pour l' art”-elvé, amelyet Théophile Gautier maga sem alkalmazott sohasem következetesen, mindig ellenzőkre talál a súlyos idöket élő közösségek körében. Messzire vezetne, ha itt példákat sorakoztatnánk fel s fölvetnők az aktművészet és a festői prognorafia határának kérdését, vagy a dzsezz-zene jogosultságát feszegetnők a fegyverzörgés idején. Arról is beszélhetnénk, hogy a képzőművészeteknek ki kellene elégíteniök az ércebe öltözött kor vágját történelmi monumentalitás és népi tösgyökeresség útján. De minderről azért is nem mondunk többet, mert a tudomány és a művészet alaposabb ismerői jól tudják, hogy az igazi művész magától, a maga ihletésére hallgatva sokkal biztosabban megtalálja a nemzetszolgálat igazi útját, mint akárki más, sőt legtöbbször előtte jár korának s csapásából később a nemzet hadiútja lesz. Hogy úgy találjuk, hogy a költő, a kutató, a szobrász nem azzal és nem úgy foglalkozik, amivel és ahogyan mi szeretnők, higgyük el: az igazi nagy alkotók jobban tudják, mit és hogyan kell tenniök s esetleg csak később, de mindig kiderül, hogy a vezető művészek nagyságát leginkább kétségbevonja az elmaradt izlésű átlagember, és méltán. Az ő elefántcsonttornaikat azért is becsüli meg a legtöbb felvilágusult közösség, mert tudja, hogy később a nemzet várává válnak. A közület teendője velük szemben: az alkotás megkönnyítése és a kiválasztás tisztasága.

A tudományban és a művészetben a tudós, a művész egyénisé-

⁶ L. HANKISS: A szelekció kérdése, különös tekintettel a francia felsőoktatásra. Egyetemi Élet, 1939.

gén múlik a legtöbb. Ezzel szemben a közművelődés, a minél több magyar minél egészségesebb műveltségére törekvés magát a közöséget állítja előtérbe.

Néhány évtizeddel ezelőtt még egyetlen vékony réteg, a „középosztály“, az „intelligencia“ volt a magyar műveltség egész terhének hordozója. Azóta sokat tapasztaltunk és felismertük a falusi magyar nép sajátos kultúrájának jelentőségét, de azt is, hogy szükség van az ú. n. városi- vagy középosztály kiritkult sorainak a népi rétegből való pótlására. Az utóbbi évek ennek a felismerésnek következményeit is levonták s a tehetséges földmiveszgyerekek iskoláztatásával és internátusok, kollégiumok alapításával gyorsították meg az előrelátott folyamat megindulását. Ez persze nem ment zökkenők nélkül s a folyamatot gyorsító mai művelt osztály, amelynek tagjai között egyébként igen nagy a népi származásúak százaléka, többször állt támadások, mint köszönetnyilvánítások középpontjában. A u. n. „középosztály“ kétségkívül nagyon sok hibát követett el, s magáralálása, öntudatosodása, felelősségérzetének megnövekedése az egész nemzet érdeke, de még így, hibásan és hiányosan is nélkülözhetetlen tengely. Mindent meg kell tennünk, hogy ez a tengely minél rövidebb idő alatt megszilárduljon a gyökeresen népi értékek — kultúra és emberanyag — erejével.

Az irodalom és a szociálpolitika népi irányzatának erősítése s az osztályharcnak fölöslegesen belekevert gondolatvilágától való megtisztítása lehet csak e kérdés irányelve. A falusi magyar nép szociális kérdéseinek megoldása nem ide tartozik, de kétségkívül megtörténik, elsősorban a haretéren érdemeket szerzett magyarok földhözjuttatása révén. De a kultúra nem lehet prédája egyik „osztálynak“ sem: az egész magyarságé az s ennek minden rétege beleömlészi a maga gazdagságát. Egyébként pedig nem kell félni összeütközéstől: minél népibb, gyökeresebb, magyarabb a kultúránk, annál több hasznát veheti majd az újraépülő Európa; viszont minél európaiabbak leszünk, annál mélyebben kell gyökereznünk.

A népművelés, amely — mint a léghör — minden élőt körülölel és áthat, az utolsó évben új lendületet kapott. Ez természetes is, mert eddigi szerényebb szerepe valóságos veszedelem volt a közműveltség többi ágaira nézve. Sem a tudomány, sem a művészet nem virágozhat a közömbösség és tudatlanság terméketlen talajában; az iskolázás reménytelen, ha nincs folytatása; az egyházak oly fontos munkája, a nemzet vezetőinek törekvései lépten-nyomon akadályokba botlanak, ha tompa, műveletlen, gyermeteg tömegekre kell hatniok. Általános műveltség nélkül torz paródiává válik a legnemesebb keresztme is; ítélőképesség nélkül nincs lelkesedés és nincs állandóság, de nincs tudatosság és áldozatkészség sem; tudás nélkül nincs többtermelés és lehetetlen a bekapcsolódás a cselekvő nemzet életébe; olvasás nélkül nem képzelhető fejlődés és szociális megértés. Lendületes, de nem ingatag nemzetet csak akkor kapunk, ha biztosítjuk a közműveltség állandó és sürgős emelkedését; ez olyan feladat, amit a háború sem késleltethet, — inkább sürget. A Népművelési Intézet, a Magyar Népművelők Társasága, a szövetkezetek olvasáspropagandája és a népfőiskolai mozgalom föllendülése és sok más tény arra mutat, hogy ezt állam és társadalom egyaránt megértette.

Ezen a téren a teendő: gyors és teljes eredményre törekedni a megkezdett úton. A lendület ellanyhulása súlyos veszélyt rejt magában, — legtávolibb terekre kiható következményeket.

Altalában; minden összetartozik. A jó népművelés hatása az egyetemi oktatásra époly erős, mint a jó tanár- vagy papképzés hatása a közműveltség terjedésére. Nemcsak személyi kapcsolat van a kultúra különböző ágainak munkásai között, akik gyakran egy-egy család gyermekei, — hanem magasabb értelemben vett érdekközösség is. *Nincs külön tanári, tanítói, professzori, lelkészi, szaktanári, kutatói, irodalmi, művészi, stb. kaszt: csak magyar kultúra van s mindegy, hogy ki hol, mivel használ neki, — érdemét nem rangja vagy intézményének rangja szabja meg, hanem a közszolgálat mértéke.*

Ezért kell megvalósítani a „magyar tanítói rend“ egységét,⁷ nemcsak érzelmi alapon, mindnyájunk szolidaritásában, hanem mint érdekképviselőket is vagy, ha úgy tetszik, mint hivatásszervezetet. A dolgok személyek révén valósulnak meg. Az utánpótlás válságát csak a tanítói rend (tanárok, tanítók, lelkészek, stb.) státusának és anyagi helyzetének méltányos rendezése szüntetheti meg s minden remény megvan rá, hogy ez hamarosan megtörténik.

Kissé hosszúra nyúlt ez az eszmefuttatás, bizonyos szempontból a teendők vezérszavakba foglalását követeli.

1. A közművelődés egészének állandó szemmel tartása, benne az iskolán kívüli művelés mindenüvé kiterjedő jelentőségével.

2. Szülők műveltségének biztosítása a családi nevelés érdekében, hiszen mindig és mindenütt „tanulva tanítunk“.

3. Mult, jelen és jövő szempontjainak minél teljesebb harmóniája és egyensúlya az iskoláztatásban.

4. A tanterv kritikájánál ne feledjük, hogy nem tárgyról, hanem szellemi és lelki képességek fejlesztéséről van szó.

5. A felsőbb osztályokban szétágazó középiskola jobban biztosítaná az általános műveltség egyensúlyát is, a gyakorlati specializálódást is.

6. Gondoljunk az iparostanoncra és munkásnevelésre!

7. A jellemképzés és az állampolgár képzése ne legyen üres szó: adjunk külön helyet neki a tanteremben, de határozott anyagot is és tegyük igazán módszeressé.

8. Az egyetemen válasszuk el becsületesen a tudományt a hivatásra való képzéstől, de ne annyira, hogy szakadék tátongjon köztük.

9. Ne féljünk a tudós és művész egyéniségétől; higgyünk a nemzeti közösség erejében, amely őket is ihleti és irányítja.

10. Ne hagyjuk magára a felnőtt embert: nemcsak a gyermekből áll a nemzet.

11. Ápoljuk a nemzet egységét a népi és városi kultúra szövetségén keresztül is.

12. Ne felejsük el: csak egy nemzeti kultúra van, de az szent.

HANKISS JÁNOS

⁷) A részleteket l. a *Magyar Lélek* c. folyóirat első 5 évfolyamában és a M. kir. Országos Iskolán kívüli Népművelési Intézet kiadványaiban, főképp a II. kötetben.